JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Lohtaja, Aleksi

Title: Uusi poliittinen avantgarde

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © Lohtaja 2018.

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Lohtaja, A. (2018). Uusi poliittinen avantgarde. In I. Hautamäki (Ed.), Avantgarde ja politiikka (pp. 91-98). Suomen avantgarden ja modernismin seura ry. Suomen avantgarden ja modernismin seuran julkaisuja, 1. http://hdl.handle.net/10138/286189

Uusi poliittinen avantgarde

Aleksi Lohtaja

Johdanto

1900-luvun avantgarden tutkimuksessa on käyty laajasti keskustelua siitä, millä tavalla avantgarde on poliittista, epäonnistuiko avantgarde siihen liittyvissä poliittisissa tavoitteissaan ja onko avantgarde pohjimmiltaan kulttuurikriittinen vai poliittinen positio. Kun puhutaan avantgarden poliittisuudesta, viitataan usein ennen kaikkea 1900-luvun alun venäläiseen avantgardeen kuten konstruktivismiin ja produktivismiin, saksalaiseen Bauhaus-kouluun sekä italialaiseen futurismiin.[1] Kyseiset suuntaukset ymmärsivät taiteen ennen kaikkea yhteiskunnallisen muutoksen välineeksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut avantgarden suoraa ja vääjäämätöntä liittoutumista 1900-luvun alun poliittisen ideologioiden ja puolueiden kanssa, kuten joskus hieman yksiulotteisesti esitetään.

Pikemminkin 1900-luvun alun avantgardeliikkeisiin liittyvä poliittisuus oli luonteeltaan poliittisen ja esteettisen vallankumouksellisuuden syntetisointia, jossa tavoitteena oli tarkastella, missä määrin poliittinen muutos edellyttää aina myös uuden elämänmuodon kuvittelemista, keksimistä ja vallitsevan *esteettisen järjestyksen* (tapaa, jolla maailma ilmenee) kumoamista. Tässä mielessä avantgarden poliittisuus ei tarkoita siis taiteen vääjäämätöntä sitoutumista mihinkään poliittiseen ideologiaan vaan myös yritystä ajatella taiteen keinoin, mitä yhteiskunnallinen muutos – uutta luova ja vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen rakentava ylittäminen – voisi tarkoittaa.

Avantgarden poliittisuus on ollut myös kasvavan kiinnostuksen kohteena vuonna 2008 alkaneen globaalin talouskriisin jälkeen. Taiteilija ja avantgarden tutkija Marc James Léger viittaa tähän hypoteesilla *avantgarden paluusta*: kun globaalille kapitalismille ei sen toistuvasta kriisiytymisestä huolimatta nähdä mitään muuta vaihtoehtoa, niin kenties

[1] Hautamäki, 2007.

ainoastaan avantgarden perinne on tässä tilanteessa riittävän radikaali toimimaan eräänlaisena työkaluna tai metodina poliittisen odotushoristontin laajentamiseen ja uusien utooppisiltakin kuulostavien elämänmuotojen kehittämiseen.[2]

Tämän kirjoituksen tavoitteena on lyhyesti tarkastella uutta kiinnostusta poliittiseen avantgardeen ja esitellä siihen liittyvää tutkimusta. Käsittelen kolmea teemaa, jossa historiallinen avantgarde nimenomaisesti poliittisen tai yhteiskunnallisen muutoksen välineenä on ollut tärkeä viittauspiste. Näitä ovat 1. yhteisötaiteen liberalismin kriittinen arviointi, 2. akselerationismi (kiihdytysoppi) poliittisena asenteena sekä 3. taidetyön prekarisaation analysointi. Vaikka avantgarden luenta näissä projekteissa on monella tapaa valikoivaa ja paikoin suppeaa, niin niiden kautta voidaan kuitenkin kenties ymmärtää, mikä avantgarden paluu -hypoteesissa on panoksena ja miten avantgarden poliittisen kulttuurihistorian kautta voi käsitellä ja ymmärtää taiteen ja politiikan suhdetta myös uusissa konteksteissa.

Yhteisötaiteen liberalismin kritiikki

Yhteisötaide on käsite, jolla viitataan erityisesti 1990-luvulla alkaneeseen tapaan ymmärtää taide objektien tuottamisen sijaan yhä enemmän erilaisten sosiaalisten suhteiden tuottamisena. Muutoksesta käytetään usein myös nimitystä taiteen sosiaalinen käänne; se yhdistetään erityisesti taiteentutkija Claire Bishopin tutkimuksiin, jossa muutosta tarkastellaan kriittisessä suhteessa avantgarden perinteeseen. Teoksessaan *Artificial Hells: Participatory and the Politics of Spectatorship* (2012) Bishop esittää, että sosiaaliseen käänteeseen liittyvät taidemuodot, näkyvimmillään yhteisötaide (*community art*), mutta myös esimerkiksi relationaalinen estetiikka (*relational aesthetics*), dialoginen estetiikka (*dialogical aesthetic*) sekä osallistava taide (*participatory art*) pyrkivät ajattelemaan taiteen sosiaalista roolia tavalla, joka muistuttaa paljon avantgarden kulttuurihistoriaa. Siirtyminen teoskohtaisuudesta sosiaalisten suhteiden tuottamiseen, tekijyyden ja katsojan välisen suhteen hämärtäminen, pyrkimys käyttää taidetta alustana uusille yhteisölle, sosiaalisille suhteille ovat teemoja, jotka ovat historiallisesti liittyneet erityisesti avantgarden poliittisiin tavoitteisiin.[3]

Bishop kuitenkin väittää, että näiden taiteellisten käytäntöjen poliittinen ulottuvuus yhteisötaiteessa on unohtunut, mikä seurauksena monet lähtökohtaisesti poliittisena pidetyt avantgarden käsitteet esiintyvät melko kesytettyinä versioina yhteisötaiteen eri muodoissa.

[2] Léger, 2012.
[3] Bishop, 2012, 3.

Bishopin kenties eniten keskustelua herättänyt teesi on, että yhteisötaiteen tavoitteet osuvat päällekkäin (uus)liberalistiseen politiikkaan liitetyn niin sanotun big society -ajatuksen kanssa, jossa esimerkiksi perinteisesti valtion organisoimaan sosiaalipolitiikkaan liitettyjen tehtävien kansalaisten hyvinvoinnista ja syrjäytymisen ehkäisystä nähdään olevan sosiaalipolitiikan sijaan paikallisten yhteisöjen vastuulla. Yhteisötaide on katsottu tehokkaaksi tavaksi toteuttaa tämänkaltaista kulttuuripolitiikkaa. Sen avulla pyritään lisäämään sosiaalista inkluusiota, yhteiskunnallista osallistumista sekä aktiivista kansalaisuutta.[4]

Vaikka tällaisen kulttuuripolitiikan tavoitteita voi pitää tärkeinä, niin on aiheellista Bishopin mukaan kysyä, voiko yhteisötaide käsitellä ja ratkaista uskottavasti laajoja yhteiskunnallisia, taloudellisia ja poliittisia ongelmia. Bishopin ohella myös esimerkiksi Marc James Léger on esittänyt, että käsitys, jonka mukaan taiteen tehtävä on ennen kaikkea vahvistaa yhteisöjä ja luoda uusia sosiaalisia suhteita, ei juurikaan problematisoi yhteisön käsitettä vaan pyrkii pikemminkin asettautumaan politiikan yläpuolelle. Jos politiikka määritellään konfliktien, ristiriitojen ja erimielisyyden alueeksi, niin Légerin mukaan taiteen sosiaalisen käänteen myötä esiin nousut käsitys (kulttuuri)politiikasta perustuu pikemminkin päinvastaiseen käsitykseen: ajatukseen yhteisistä intresseistä, konsensuksesta ja rajattomasta uskosta siihen, että yhteiskunnalliset ongelmat ratkeavat eri osapuolten välisellä dialogilla. Tällä on laajoja vaikutuksia myös käsitykseen taiteen ja politiikan välisestä suhteesta. Siinä missä taiteen poliittisen roolin on usein katsottu perustuvan yhteiskunnallisten normien ja käytäntöjen kyseenalaistamiseen ja kriittiseen tarkasteluun, yhteisötaide perustuu pikemminkin ristiriitojen loiventamiseen ja yhteenkuuluvuuden korostamiseen – asioihin, jotka on liitetty laajemmin globaalin liberaalin kapitalismin voittokulkuun.[5]

Miten tämä sitten liittyy historialliseen avantgardeen? Bishopin tavoin Léger löytää ratkaisun yhteisötaiteen umpikujiin avantgarden uudelleen luennasta.[6] Hyvä esimerkki on moskovalainen Chto Delat (suom. Mitä on tehtävä) -taiteilijakollektiivi, joka on perustettu vuonna 2003. Kollektiivin tavoitteena on käsitellä poliittisen taiteen mahdollisuutta ja paradokseja, kuten yhteisötaiteen välineellistä käsitystä politiikasta, osana erityisesti moskovalaisen avantgarden jatkumoa. Avantgarde näyttäytyy kollektiiville tässä mielessä ennen kaikkea keskeneräisenä poliittisena projektina, jolla on edelleen poliittista muutosvoimaa valjastaa sosiaalisesti sitoutunut taide ja esteettinen provokatiivisuus yhteiskunnallisen muutoksen välineeksi.

[4] Bishop, 2012, 13-14.
[5] Léger, 2012, 67–81.
[6] Léger, 2012, 67–81.

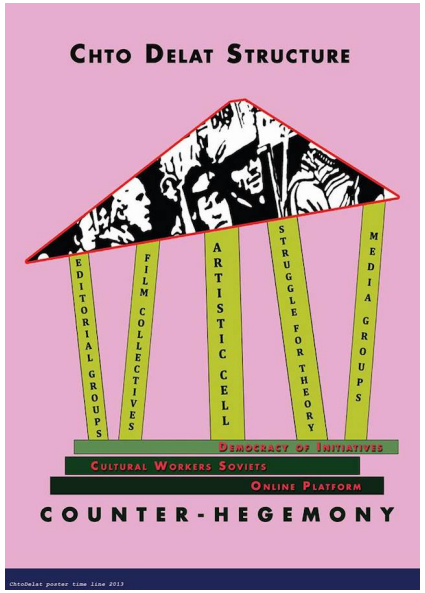

Chto Delat -ryhmän juliste. Lähde: https://chtodelat.org/ .

Akselerationismi

Toinen aihealue, jota voidaan ymmärtää avantgarden historian kautta, on akselerationismiksi (acceleration) nimitetty kiistelty poliittinen teoria. Sen perusajatus on, että radikaali poliittinen muutos on mahdollista vain kiihdyttämällä vallitsevaa yhteiskuntamuotoa määrittävät sosio-teknologiset prosessit äärimmilleen. Keskustelun viitepisteenä ovat viime vuosina olleet automatisaatio, digitalisaatio ja robotisaatio ja kiista siitä, ketä ne hyödyttävät tai uhkaavat. Teoreettisesti akselerationismi tukeutuu marxilaiseen ajatukseen siitä, että poliittinen vallankumous voi tapahtua vasta kun yleinen yhteiskunnallinen kehitys ja tuotantovoimien kehitys saavuttaa tietyn tason.[7] Yhteiskunnan teollistuminen, sähköistäminen ja kaupungistuminen (merkittäviä teemoja myös historialliselle avantgardelle) ovat tästä

[7] Noys, 2014, 8.

historiallisia esimerkkejä. Sekä marxilaisuudessa että 1900-luvun alun avantgardessa uskottiin hyvin vahvasti, että kommunistinen vallankumous tulisi lopulta mahdolliseksi näitä prosesseja kiihdyttämällä.

Akselerationismi ei poliittisena käsitteenä ole siis sinänsä uusi, mutta se nousi hieman uudella tapaa keskusteluun erityisesti Nick Srnicekin ja Alex Williamsin julkaiseman "#ACCELERATE MANIFESTO for an Accelerationist Politics" -manifestin myötä. Manifestissa vaadittiin modernistisen asenteen palauttamista erityisesti vasemmistolaisittain suuntautuneeseen poliittiseen teoriaan. Samalla tavoin kuin modernismi sekä vasemmistolaisena että oikeistolaisena poliittisena positiona tarkoitti 1900-luvun alussa luottamusta teollistumiseen, talouden kasvuun ja hyvinvoinnin lisääntymiseen, Srnicekin ja Williamsin mukaan meidän tulisi myös nykyisin katsoa esimerkiksi automatisaatiota ei ainoastaan uhkakuvana katoavien työpaikkojen takia vaan myös mahdollisuutena yhteiskunnallisiin utopioihin liittyviin teemoihin: työtaakan vähentymisenä, niukkuuden poistamisena ja luksuksena pidettyjen asioiden demokratisoimisena. Srnicekin ja Williamsin mukaan näiden yhteiskunnallisten utopioiden toteuttaminen vaatii modernistista asennetta, siis nykyhetken uhkakuvista lamaantumisen sijaan innostavaa, paremman tulevaisuuden aktiivista ja kollektiivista tavoittelua.[8]

Akselerationismi on Srnicekin ja Williamsin mukaan vastavoima viime vuosia leimanneelle *austerity*-politiikalle, jossa yhteiskunnalliset uudistukset tai maltillisetkin vaateet on tyrmätty vetoamalla talouskuriin. Vaikka Srnicek ja Williams näkevät tällaisen ajattelutavan leimallisesti uusliberalistiseen politiikkaan kuuluvaksi, niin manifesti on kuitenkin myös kritiikkiä muuta vasemmistolaista poliittista teoriaa kohtaan, jota kirjoittajien mukaan on leimannut toisenlaisen niukkuuden ihannointi. Esimerkiksi itsenäinen ruuantuotanto, aikapankit, lokalismin korostaminen ja degrowth-ajattelu ovat olleet vasemmistolaisesti ajattelevien suosimia teemoja ja ne ovat perustuneet juuri modernin, modernismin ja modernisaation vastustamiseen. Vaikka edellä mainitut teemat ovat tärkeitä ja arvokkaita poliittisen toiminnan muotoja, niin manifesti kuitenkin peräänkuuluttaa myös suuremman mittakaavan utopioiden tärkeyttä.[9]

Vaikka akselerationismista käytävä kiista on ennen kaikkea kiistaa nykyisen poliittisen teorian sisällä, niin myös avantgarden kulttuurihistorialla on kiinnostavalla tavalla merkitystä akselerationistisen asenteen puolustamisessa. Esimerkiksi Benjamin Noys, joka on Srnicekin ja Williamsin ohella yksi akselerationalismin näkyvimpiä tutkijoita, arvioi akselerationismia

[8] Srnicek & Williams, 2013, 347.
[9] Srnicek & Williams, 2013, 350–351.

laveasti määritellyn vasemmistolaisen modernin sijaan poliittisena strategiana, jonka historiallinen perusta on erityisesti futurismissa ja konstruktivismista kehittyneestä produktivismissa.[10] Noys suhtautuu myös kriittisesti akselerationismiin pitäen sitä naiivina poliittisena näkemyksenä, minkä mukaan minkä tahansa yhteiskunnallisen ongelman ajatellaan olevan käytännössä ratkaistavissa sillä, että se kiihdytetään äärimmilleen.

Noysin kritiikkiin on helppo yhtyä. On vaikeaa kuvitella, miten esimerkiksi ilmastonmuutoksen kaltaiset kysymykset ratkeaisivat sillä, että kiihdyttäisimme niitä aiheuttavia mekanismeja entisestään. Tämä onkin ehkä keskeisin syy, miksi akselerationismi on yleisesti leimattu vaaralliseksi harhaopiksi, jossa kiihdytys nähdään itsetarkoituksellisena. Tämä kritiikki antaa kuitenkin akselerationismista melko yksiulotteisen kuvan. Entä voidaanko poliittisen avantgarden perinteen kautta ymmärtää akselerationismia paremmin kuten Noys esittää?

Vaikka futurismiin tai produktivismiin, jota Noys nimittää kommunistisesti akselerationismiksi, liittyi myös tiettyä vauhtisokeutta, jonka poliittiset seuraukset olivat monella tapaa katastrofaaliset, niin olisi lyhytnäköistä tuomita ne täysin tällä perusteella, joka jättää huomioimatta hankkeiden kokeellisen, spekulatiivisen ja provokatiivisen luonteen.[11] Mikäli akselerationismia ajattelee avantgarden perinteen kautta, sitä voikin ajatella kirjaimellisen kiihdytyksen ohella myös eräänlaisena metodologisena ajatuskokeena. Tässä mielessä kyse on avantgardeen olennaisesti manifestoivasta perinteestä: on eri asia tehdä provokatiivisia julistuksia kuin arvioida huolellisesti eri kehityskulkuja ja tendenssejä tulevaisuuteen liittyen. Samalla tavalla kuin avantgarden manifesteissa, myös akselerationismin manifestissa tavoitteena onkin ensisijaisesti herättää keskustelua, ei esittää valmiita vaihtoehtoja. Vaikka visiot ovatkin epärealistisia, se ei vähennä tai mitätöi niihin liittyvää utooppista muutospotentiaalia.

Taidetyön prekarisaatio

Kolmas teema, jonka kautta voi ymmärtää hypoteesia avantgarden paluusta, liittyy kysymyksiin taidetyön prekarisaatiosta. Prekarisaatiolla viitataan työelämän epävarmentumiseen, ja usein myös huonontumiseen siinä mielessä, että prekaareilla eli epätyypillisillä ja epävarmoilla aloilla (joista taide- ja kulttuurityö ovat hyviä esimerkkejä) työskentelevien työehdot, -oikeudet ja -turva ovat usein heikompia kuin perinteisemmillä

[10] Noys, 2014, 13–35.
[11] Noys, 2014, 27.

aloilla ja vakinaisissa työsuhteissa työskentelevillä. Taidetyön prekarisaatioon liittyy vielä eräs merkittävä ominaispiirre: taiteen parissa työskentelyn on historiallisesti katsottu olevan merkittävällä tavalla muusta työstä poikkeavaa; tämä juontaa juurensa käsityksistä, että työn sijaan taiteessa on kyse luovuudesta ja ammatin sijaan neroudesta. Taidetyötä prekarisaatiota painottavat näkemykset taas esittävät, että taidetyö on työtä siinä missä mikä tahansa työ ja sen materiaaliset edellytykset ovat usein hyvin epävakaat.

Taidetyön prekarisaatiotutkimus on ollut pääosin empiiristä, mutta esimerkiksi taideteoreetikko John Roberts on esittänyt, että eräs tapa ymmärtää taidetyön prekarisaatiota on tutkita sitä ensimmäisen maailmansodan jälkeisen kulttuuripolitiikan ja perinteisten taideinstituutioiden kriisiytymisen, eli 1900-luvun alun poliittisen avantgarden, syntykontekstin kautta.[12] Robertsin tekemä yhteys historiallisen avantgarden ja prekarisaation välillä on pääpiirteittäin seuraavanlainen: tietyt historialliset ajanjaksot, joita leimaavat syvät yhteiskunnalliset kriisit, vaikuttavat vääjäämättä myös taiteellisen työn yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Voimme ymmärtää nykyistä taidetyön prekarisaatiota tarkastelemalla aikaisempia yhteiskunnallisia kriisejä ja niihin liittyviä kulttuuripoliittisia murroksia. Avantgarde näyttäytyy tässä mielessä Robertsille ensisijaisesti yrityksenä problematisoida taiteellisen työskentelyn ja tuotannon arvonmuodostus. Se on osa laajempaa työn, tuotannon ja pääomasuhteen kritiikkinä, jossa erityishuomio on luonnollisesti taidetyössä.[13]

Roberts on teoksessaan *Revolutionary Time and the Avant-Garde* kiinnostunut erityisesti sellaisista historiallisen avantgarden juonteista, joiden tavoitteena oli esimerkiksi päästä eroon kategorisesta erottelusta taiteilijan ja työläisen välillä. Tämä tarkoittaa palaamista ensisijaisesti sellaisiin varhaisen avantgarden teemoihin, joissa tavoitteena oli osoittaa, miten esimerkiksi taidetyön erityisyys suhteessa muuhun työhön on johdettavissa porvarillisille taideinstituutioille ominaisesta tavasta ylläpitää taiteilijan neromyyttiä ja muita yksilöllistä ainutkertaisuutta korostavia tekijöitä. Roberts havainnollistaa tämän nykyrelevanssia ajatuksellaan ”taiteen toisesta taloudesta”. Argumentin pyrkimyksenä on muotoilla uudelleen se, mitä kutsutaan usein taidemaailmaksi: taiteen toisessa taloudessa toimivat samanaikaisesti ammattitaiteilijat, puoliammattilaiset ja satunnaiset taiteilijat. Sen toimijoilla on siis samanaikaisesti useita eri rooleja eikä yksittäinen ammatti-identiteetti tyhjentävästi määritä, kuka on taiteilija ja kuka ei.

Ajatus taiteen toisesta taloudesta antaa Robertsin mukaan mahdollisuuden ajatella taiteellisen työtä ja sen suhdetta ei-taiteelliseen työhön ennen kaikkea taiteen sisäisenä

[12] Roberts, 2014.
[13] Roberts, 2014, 28–29.

kysymyksenä. Tässä mielessä Roberts myös esittää uudenlaisen tulkinnan avantgardeen olennaisesti kuuluvasta taiteen autonomia – heteronomia kiistasta, jossa viitataan keskusteluun siitä, oliko avantgarden poliittinen kumouksellisuus pohjimmiltaan sitoutumista poliittisiin tavoitteisiin ja niiden edistämistä taiteen keinoin vai pikemminkin kumouksellisuutta taiteen sisällä esimerkiksi muotoon liittyvissä kysymyksissä. Roberts jakaa erityisesti marxilaisen filosofin ja taideteoreetikon Theodor W. Adornon näkemyksen siitä, että taiteen ei pidä olla yksiulotteisesti sitoutunutta ollakseen poliittista.[14] Pikemminkin taiteen autonomiaan liittyvät kysymykset voidaan ymmärtää jo lähtökohtaisesti poliittisina, sillä taiteen ollessa autonomista, riippumatonta yhteiskunnasta, toimii se vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen negaationa.

Tämä voidaan toisaalta esittää myös käänteisesti: taiteelliseen työskentelyyn liittyviä kulttuuripoliittisia kysymyksiä esimerkiksi taiteilijoiden toimeentulosta ei tule nähdä irrallaan taiteesta vaan taide on jo itsessään väylä käsitellä tämänkaltaista poliittista kritiikkiä. Avantgarde on poliittista jo taidemaailman sisällä siinä mielessä, että taiteen tuotanto ja arvottaminen ovat jo lähtökohtaisesti yhteiskunnallisten valtasuhteiden välittämiä.[15]

Kirjallisuus

Bishop, Claire, *Artificial Hells; Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. Verso, London, 2012.

Hautamäki, Irmeli, Avantgarden suhde taiteen instituutioihin ja politiikkaan. Teoksessa *Kirjallisuuden kokeellisuus ja avantgarde*. Toim. Sakari Katajamäki ja Harri Veivo. Gaudeamus, Tampere, 2007, 21–41.

Léger, Marc James, *Brave, New Avant Garde*. Zero Books, Winchester, 2012.

Noys, Benjamin & Malign Velocities, *Accelerationism and Captialism*. Zero Books, Winchester, 2014.

Roberts, John, *Revolutionary Time and the Avant-Garde*. Verso, London, 2015.

Williams, Alex; Srnicek, Nick, #ACCELERATE: Manifesto for an Accelerationist Politics. Teoksessa *The Accelerationist Reader*. Toim. Robin Mackay ja Armen Avanessian, Urbanomic, Falmouth, 2014, 347–362.

[14] Roberts, 2014, 21–27.
[15] Roberts, 2014, 33.